

ACADEMIE D'ATHÈNES

ANNUAIRE DU CENTRE DE RECHERCHES
DU FOLKLORE HELLÉNIQUE

(EX ARCHIVES DE FOLKLORE)

DIRECTEUR: PROF. DR GEORGIOS SPYRIDAKIS

TOM. XVIII-XIX (1965-66)

ATHÈNES 1967

Adress e:

Centre de Recherches du Folklore Hellénique,
rue Anagnostopoulou 14
Athènes, 136. Grèce.

ΠΕΡΙ ΤΑ ΔΗΜΩΔΗ ΑΙΣΜΑΤΑ
ΤΩΝ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΔΟΥΚΑ

(ΝΕΑ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ ΕΚ ΝΑΞΟΥ) *

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ

Αἱ γνώσεις ἡμῶν σήμερον πέρι τῶν διὰ τῆς προφορικῆς παραδόσεως περισσωθέντων εἰς τὸν ἔλληνικὸν λαὸν ἐπικῶν τραγουδιῶν ἐκ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων ἔχουν ἐπαυξηθῆσθαι σημαντικῶς, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν Ἰστορικὴν τούτων ἀρχήν, τοὺς ἥρωας ἢ τὰ γεγονότα, τὰ δόποια ἔχουν ὡς περιεχόμενον, τὴν σχέσιν τῶν ἐν λόγῳ τραγουδιῶν πρὸς τὸ ἐκ τῆς λογίας παραδόσεως ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτου καὶ ἄλλα ζητήματα. Ἡ συστηματικὴ ὅμως περισυναγωγὴ τῶν ἀσμάτων τούτων ἐκ τοῦ στόματος τοῦ λαοῦ, ἡ ἔξετασις αὐτῶν ὡς πρὸς τὰ θεματικά των στοιχεῖα καὶ ἡ ἔκδοσις εἰς σῶμα (*corypha*) ἀποτελεῖ ἔργον, τὸ δόποιον δὲν ἔχει ἀκόμη ἐκτελεσθῆ.

Οἱ μελετηταὶ μέχρι τοῦδε τῶν ἀκριτικῶν ἀσμάτων ἐπεξήγησαν νὰ ταυτίσουν πολλοὺς ἥρωας αὐτῶν πρὸς γνωστὰ ἐκ τῶν βυζαντινῶν χρονογράφων καὶ ἄλλων πηγῶν Ἰστορικὰ πρόσωπα τῶν μέσων χρόνων. Οὕτω περὶ τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου ὑπεστήριξεν δ. H. Grégoire ὅτι τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὸν στρατηγὸν Ἀνδρόνικον Δούκα ἐπὶ αὐτοκράτορος Λέοντος Στ΄., εἰδικῶς δὲ εἰς τὰ γεγονότα μετὰ τὸ 906, ὅτε ὁ Ἀνδρόνικος, περιπεσὼν εἰς τὴν δυσμένειάν του αὐτοκράτορος ἔνεκα συκοφαντιῶν κατ' αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Σαμωνᾶ, παρακοιμωμένου τοῦ βασιλέως, κατέψυγε μετὰ τῆς οἰκογενείας του εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ καλίφου τῆς Βαγδάτης, ὅπου τελικῶς, πιεσθεὶς, ἡσπάσθη τὸν μωαμεθανισμόν. Ὁ υἱός του ὅμως Κωνσταντῖνος, δραπετεύσας ἐκεῖθεν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐγένετο δεκτὸς μετὰ τιμῶν ὑπὸ τοῦ Λέοντος Στ΄., ἀργότερον δὲ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλεξάνδρου εὑρίσκετο κατέχων τὸ ἀξίωμα τοῦ δομεστίκου τῶν σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς.

* Ἀνεκοινώθη εἰς τὸ XIII Διεθνὲς Βυζαντινολογικὸν Συνέδριον εἰς Ὀξφόρδην (5-11 Σεπτεμβρίου 1966).

Τὸν Κωνσταντῖνον τοῦτον, δόποιος φαίνεται ὅτι ἦτο δημοφιλῆς εἰς τὸν λαὸν καὶ τὸν δόποιον ἔξετίμων οἵ τα πρῶτα φέροντες εἰς Κωνσταντινούπολιν, «ἀρδεῖον καὶ τουτεχῆ καὶ καλῶς δυνάμενον τὴν βασιλείαν κυβερνᾶν» (Οἱ συνεχ. τὸν Θεοφ., σελ. 381, στ. 16-17. Βόνν.), προσεκάλεσαν οὗτοι μεθ' ὅν καὶ δοϊκούμενικὸς πατριάρχης Νικόλαος δομοστικός, νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχήν, οὕτω δὲ ἀντικαταστήσῃ εἰς τὸν θρόνον τὸν ὑπὸ ἐπιτροπείαν ἀνήλικον υἱὸν τοῦ Λέοντος Στ΄, Κωνσταντῖνον τὸν Πορφυρογέννητον.

Ο Κωνσταντῖνος Δούκας, περὶ τοῦ δόποιου καὶ προηγουμένως ἦτο γνωστόν, ὅτι ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀνάρρησιν εἰς τὸν θρόνον καὶ τὴν στέψιν του ὡς αὐτοκράτορος, ἔσπευσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ τοῦ περὶ αὐτὸν στρατεύματος, εἰσῆλθε δὲ διὰ νυκτὸς ἐντὸς τῆς πόλεως.

Τὴν πρωῖαν, ἐνῷ ἐπευφημεῖτο οὗτος ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὡς βασιλεὺς καὶ ἐβάδιζε πρὸς τὰ ἀνάκτορα, συγκρουσθεὶς μετὰ τῆς ἐκεῖ φρουρᾶς, κατέπεσεν ἐξ ὀλισθήματος τοῦ ἵππου του ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων.

Τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα ἐπηκολούθησεν ἀνηλεής καταδίωξις καὶ σφαγὴ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας του καὶ τῶν δπαδῶν του. Σημειώνομεν εἰδικῶς ὅτι τὴν γυναῖκα του, ἀφοῦ τὴν ἀπέκειφαν, τὴν ἀπέστειλαν εἰς τὸν οἶκον της εἰς Παφλαγονίαν, ὡς καὶ τὸν υἱὸν του Στέφανον, ἀφοῦ προηγουμένως τὸν ηὖνουχισαν¹.

Ἡ ἐπιζήτησις ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα τῆς καταλήψεως τοῦ θρόνου φαίνεται, ἐξ ὅσων ἀναφέρονται περὶ αὐτοῦ εἰς τὰς βυζαντινὰς πηγάς, ὅτι ἐστηρίζετο εἰς εὐρεῖαν λαϊκὴν βάσιν. Δηλαδὴ ὑπῆρχε φήμη, διαδεδομένη εἰς τὸν λαὸν περὶ αὐτοῦ, ὡς μέλλοντος βασιλέως, ἢ δοπία μάλιστα ἐβασίζετο ἐπὶ σχετικῶν προφητειῶν καὶ οἰωνῶν. Ταύτην δὲ ἔχων ὑπ' ὅψιν του δομοστικόν Στ΄, εἰπεν ἀπειλητικῶς εἰς τὸν Κωνσταντῖνον, δτε τὸν ὑπεδέχθη ἐπανελθόντα ἐκ Βαγδάτης: «μὴ πεπλάνησο καθ' ἑαυτὸν τῷ παρὰ πολλοῖς εἰναι ἀδόμενον Κωνσταντῖνον βασιλεύσοντα Ρωμαίων ὅμινοι μοι εἰς τὴν παντεφορον δίκην καὶ εἰς τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν εἰκόνα δι τούτη στέψει σὸν τὸ βασίλειον διὰ τὸ κατονομασθῆναι σε Κωνσταντῖνον, ἀλλὰ τῷ φιλτάτῳ μου υἱῷ θεόθεν διὰ προγόνων δεδώρηται, καθὼς καὶ παρὰ πολλῶν ἀγίων ἀνδρῶν πεπληρωφόρημα εἰ γὰρ πειραθείης τοῦτον διαχειρίσασθαι, τῇ πύλῃ ταύτῃ ἡ κεφαλή σου σώματος ἐντὸς εἰσελεύσεται.» (Οἱ συνεχ. τὸν Θεοφ., σελ. 373, στ. 16-23. Βόνν.).

¹ τὴν τοῦ Δουκὸς οὖν γυναῖκα ἀποκείραγες εἰς τὸν ἐν Παφλαγονίᾳ οἶκον αὐτῆς ἐξαπέστειλαν, εἰνουχίσαγες καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Στέφανον. (Οἱ συνεχ. τὸν Θεοφ., σελ. 385, στ. 2-4 (Βόνν.). Βλ. καὶ Γεωργίου Μοναχοῦ, Χρονικόν, σελ. 877 στ. 9-11 (Βόνν.) (κεφ. 5).

Χαρακτηριστικὸν δ' ἔτι περὶ τοῦ πόσον ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας ἡτο ἀγαπητὸς καὶ πόσην φήμην εἶχεν ὡς ἥρως εἶναι ὅτι ὁ θάνατός του δὲν ἐγένετο πιστευτὸς ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Οὕτω μόνον ἔξηγεται τὸ γεγονὸς ὅτι μετὰ τὸν φόνον του, ὀλίγα ἔτη ἀργότερον, τυχοδιώκτης τις ἐκ Μακεδονίας, ὀνόματι Βασίλειος, ἐμφανισθεὶς ὡς ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρονίκου Δούκα, προσείλκυσε πολλοὺς ὀπαδοὺς καὶ ἐκίνησε μεγάλην ἀνταρσίαν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐπὶ τῆς συμβασιλέας τοῦ Ρωμανοῦ Λακαπηνοῦ¹.

Ἡ μαρτυρία αὕτη ἐμφαίνει ὅτι εἰς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα, τὴν Παφλαγονίαν, ἣτα εἶχον δημιουργηθῆ κατὰ τὴν δευτέραν δεκαετίαν τοῦ 10ου αἰῶνος (913-920), ἥτοι ἀμέσως μετὰ τὸν τραγικὸν θάνατόν του, μυθικαὶ διηγήσεις περὶ τὸ πρόσωπόν του, ἀσφαλῶς θὰ ἦδοντο ἔτι καὶ εἰς δημώδη ἄσματα τὰ κατορθώματά του, μεταξὺ δὲ τούτων καὶ τὸ δραματικὸν ἐπεισόδιον τῆς ἀνταρσίας καὶ ἐπιδιώξεώς του νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸν θρόνον. Οὕτως, ἀντιστοίχως πρὸς τὰς διηγήσεις ταύτας τοῦ λαοῦ περὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ πατρός του Ἀνδρονίκου, θὰ ὑπῆρχον εἰς τὸν λαὸν καὶ ἐπικὰ ἄσματα περὶ τοὺς ἥρωας τούτους. Εἰς τὸν κύκλον τῶν τραγουδιῶν τούτων ἔχει ὑποστηριχθῆ ἥδη ὅτι ἀνήκει ἐκ τῶν σωζομένων διὰ τῆς προφορικῆς παραδόσεως ἀκριτικῶν τραγουδιῶν, ὡς καλοῦνται σήμερον τὰ ἥρωικὰ τραγούδια ἐκ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, πλὴν τοῦ μνημονευθέντος ἥδη ἄσματος τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου, καὶ τὸ τραγούδι τοῦ Πορφύρη ἢ Προσφύρη κ.ἄ.

Μὲ τὴν παροῦσαν μελέτην προσθέτομεν ἐν ἀκόμη δημῶδες ἄσμα ἐκ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, τὸ ὅποῖον πιστεύομεν ὅτι ἀνήκει εἰς τὸν ἐπικὸν τοῦτον κύκλον τῶν Δουκῶν, εἶναι δὲ τοῦτο γνωστὸν ἐκ μιᾶς μόνον καταγραφῆς, προερχομένης ἐξ Ἀπειράνθου τῆς Νάξου. Τὸ τραγούδι τοῦτο, καταγραφὲν ἐνταῦθα τῷ 1937 ἐκ γραίας 87 ἑτῶν, ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον τῷ 1958 ὑπὸ τοῦ συλλογέως Νικ. Β. Σφυρόερα², τὸ δεύτερον δὲ τῷ 1962³, ὑπὸ τὸν τίτλον: «ὁ Κωνσταντῆς κι ὁ βασιλιάς».

Συμφώνως πρὸς τὸ περιεχόμενον τοῦ ἄσματος, ὁ βασιλεὺς ἔξηλθεν εἰς κυνήγιον, συνοδευόμενος ὑπὸ ἔξηκοντα πέντε ἀρχόντων, ὁγδοήκοντα παλληκαριῶν, πρὸς δὲ καὶ ὑπὸ τῶν υἱῶν τοῦ Πεπάνου καὶ ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου. Ὁλίγον πρὸ τῆς

¹ «Βασίλειος δέ τις Μακεδών, πλάνος, Κωροτανίτην Δοῦκα ἑαυτὸν ἐπιφημίσας, πολλοὺς μεθ' ἑαυτοῦ συνεπήγετο. Οὗτος συσχεθεὶς ὑπὸ Ἐλεφαντίου τουρμάροζου, ἐκ τοῦ Ὀψικίου ὅντος, ἦχθη ἐν Κωροτανίτου πόλει..... πλανῶν αὐθις τῶν ἀγυρτευόντων πολλοὺς ὡς εἴη αὐτὸς Κωνσταντῖνος ὁ τοῦ Δουκός· οὓς καὶ συνεφελκόμενος μεγάλην κατὰ Ρωμανοῦ ἀνταρσίαν κινεῖ..» (Οἱ συνεχ. τὸν Θεοφ., σελ. 421, στ. 7-16. Βόνν.).

² Βλ. εἰς περ. Κυκλαδικά, τόμ. Β' (1957-58). τεῦχ. 7, σ. 81.

³ Βλ. Δημ. Β. Οἰκονομίδου. Τὰ ἀκριτικά ἄσματα ἐν Νάξῳ, Ἐπετ., Ἐταιρ. Κυκλαδ. Μελετῶν, τόμ. Β' (1962), σελ. 687-688.

δύσεως τοῦ ἥλιου, ὁ βασιλεὺς, συναντήσας λέοντα, προτρέπει τὸν Κωνσταντῖνον νὰ καταδιώξῃ τὸ θηρίον· οὗτος δμως ἀρνεῖται, δικαιολογούμενος εἰς τὸν βασιλέα ὅτι θὰ φονευθῇ ὑπ' αὐτοῦ. 'Ο βασιλεὺς ὁρκίζεται ἀμέσως ὅτι δὲν σκέπτεται κακὸν ἐναντίον του, οὕτω δὲ ὁ Κωνσταντῖνος πεισθεὶς ἐπῆλθε κατὰ τοῦ λέοντος, ἐπάλαισε μετ' αὐτοῦ καὶ τὸν ἔφονευσεν.

Οἱ παριστάμενοι ἀρχοντες, φθονήσαντες τὸν Κωνσταντῖνον διὰ τὸ κατόρθωμά του, ὑπέβαλον εἰς τὸν βασιλέα τὴν ἴδεαν, ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος κάποτε μέλλει νὰ καταλάβῃ τὴν βασιλείαν.

«Θωρεῖς, ἀφέντη βασιλιά, εὐτὸ τὸν Κωνσταντῖνο,
καμμιὰ βολὰ κ' ἔναν καιρὸ μέλλει νὰ βασιλέψῃ».

'Ο βασιλεὺς, ὁ ὄποιος, ὡς φέρεται εἰς τὸ ἄσμα, ὑπωπτεύετο τὸν Κωνσταντῖνον, διέταξε ἀμέσως νὰ τὸν συλλάβουν καὶ τὸν ἔγκλείσουν εἰς σιδηρόκλειστον πύργον. 'Ο πατήρ του, γευματίζων εἰς Βαβυλῶνα, παρετήρησεν ὅτι τὸ κρασὶ εἰς τὸ ποτήρι του ἦτο θολόν. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἠρμήνευσεν ὡς σημεῖον ὅτι εἶχε φυλακισθῆ ὁ υἱός του.

'Ιππεύει ἀμέσως τὸν ὕππον του καὶ ἔρχεται δρομαίως εἰς τὸν πύργον, ὅπου οὗτος εἶχε ἔγκλεισθῆ. Τὸν ἐλευθερώνει καὶ ἐν συνεχείᾳ, παρουσιασθεὶς εἰς τὸν βασιλέα, ἔκτοξεύει κατ' αὐτοῦ καὶ τῆς βασιλίσσης βαρεῖαν ἀπειλήν, ἐὰν τυχὸν ἥθελεν εἶχε πάθει κακόν τι δὲ υἱός του.

‘Ο βασιλιὰς ἐθέλησε νὰ πάῃ στὸ κυνή⁵
μ’ ἔξηνταπέντε δυ’ ἀρχοντες, μ’ δγδόντα παλληκάρια,
μὲ τοῦ Πελάρου¹ τὰ παιδιὰ καὶ μὲ τὸν Κωνσταντῖνο.
‘Ολημερῆς² υρίζουσι, κυνή³ δὲν ενρῆκα
5 κ’ ἐκεῖ στὰ ν-ἥλιοέρματα, δυ’ ἀρες⁴ ἵα νὰ βραδνάξῃ,
ἀκοῦν⁵ λιοντάρι κ’ ἥρχουντα, λιοντάρι κατεβαίνει
κ’ ἥλαμπεν ἡ μοντούνα ντου σὰ ντὸ λαμπρὸ φεγγάρι
κι ἀπίσω ἡ ρωρίτσα ντου σαράντα κόμποι κάνει
κι δὲ κάθα κόμπος ν-ἥγραφε : «Σαράντα δὲ φοβᾶται»⁶.

¹ Βλ. περὶ τῆς λέξεως ὡς ἐπιθέτου πέπανος ἡ πεπανός : Δ.Α. Πετροπούλου, «Γλῶτται» δημοτικῶν τραγουδιῶν, 'Αφιέρωμα στὴ μνήμη τοῦ Μανόλη Τριανταφυλλίδη, 'Αθήνα 1960, σελ. 342-344.

² Οἱ στίχοι 8-9, ἀποτελοῦντες ἐμφανῶς μεταγενεστέραν προσθήκην εἰς τὸ ἄσμα, νομίζω ὅτι συνετέθησαν κατ' ἐπίδρασιν τοῦ εἰς τὸ παραμύθι τοῦ τεμπέλη καὶ τῶν δράκων (AaTh. 1640) θεματικοῦ στοιχείου : ἐπιγραφὴ ἐπὶ τῆς σπάθης τοῦ σπανοῦ (ἢ ραφτακιοῦ, μπαλωματῆ

- 10 Πρὸς τὴν μεριὰ τοῦ Κωνσταντῖνη χλιμιντηρᾶ¹ καὶ πάει.
 — «Μόλα, Κώστα, τὸ μαῦρο σου, πρὸς τὸ λιοντάρι σῦρε». — Δὲ μπά'², ἀφέντη βασιλιά, ἵατι θὰ μὲ χαλάσης»³. — «Μὰ τ' ἄδυ γκόρφι⁴ ποὺ βαστῶ, μὰ τὸ χαιμαλί μου,
 μὰ τὴν Κωνσταντινόπολι, Κώστα μου, μὴ φοβᾶσαι».
- 15 Μὲ τέσσερα τὸ ζούλησε⁵, μὲ πέντ' ἐσκότωσέ ντο.
 Κι ὅσ⁶ ἀρχοντες τὸν εἴδασι ν-ἐντυζηλέψασι ντου.
 — «Θωρεῖς, ἀφέντη βασιλιά, εὐτὸν τὸν Κωσταντῖνο;
 καμμιὰ βολὰ κ' ἔναν καιρὸν μέλλει νὰ βασιλέψῃ». — «Ἄγαλι⁷ ἀγάλια πκιάστε το κι ἀγάλια δέσετέ το
- 20 κι ἀγάλι⁸ ἀμέτε⁹, βάριε το σὲ πύργο σιδερένιο,
 σὲ πύργο ὅλο σίδερα, βολυμοσκεπασμένο»¹⁰. — Καὶ μιὰ Λαμπρή, μιὰν Κυριακή, μιὰν ὅμορφη ν-ῆμέρα¹¹
 ἀγάλι¹² ἀγάλια πκιάνουν ντο κι ἀγάλια δένουσί ντο
 κι ἀγάλια πάν¹³ καὶ βάρον ντο σὲ πύργο σιδερένιο
 σὲ πύργο ὅλο σίδερα, βολυμοσκεπασμένο.
- Κι ἀφέντης τον προσγεύγουντα¹⁴ κάτω στὴ Βαβυλῶνα
 καὶ τὸ κρασὶ ν-δπον¹⁵ πινε πολὺν θολὸ τόφανη:
 — «Σήμερον τὸ φαρκόνι¹⁶ μου, σήμερον τὸν υἱόν μου
 σὲ βρόχια τὸν ἐβάλασι, σὲ σίδερα μεγάλα,
 σὲ βρόχια¹⁷ καὶ σὲ σίδερα, σὲ φυλακὲς μεγάλες.
- Τὸ μαῦρο ντο ἰονάτισε¹⁸, πηδᾶ, καβαλλικεύγει.
 Δώρει βεργιὰ τοῦ μαύρου ντου κι ἀμπρός στὸν πύργο βγαίνει.
 Δώρει τοῦ πύργου μιὰ γκλωτσά¹⁹ καὶ πάει μέσα κι ὅξω.
 Κι ἀ' τὸ χεράκι τὸν ἀρπᾶ²⁰, στοῦ βασιλᾶ προφταίνει.
- 35 — Θωρεῖς τονε, βρὲ βασιλιά, εὐτὸν τὸν Κωσταντῖνο;

κ.ά.) ἡ ἀπειλὴ ὅτι μὲ ἔνα κτύπημα δύναται οὗτος νὰ φονεύσῃ σαράντα δράκους. Βλ. παραλλ. εἰς J. Pio, Contes populaires grecs, Copenhague 1879, σ. 34. Βλ. ἄλλην βιβλιογραφίαν εἰς περ. Λαογραφ., τόμ. 17 (1957), σελ. 169-173 (σημειώσεις ὑπὸ Γ. Α. Μέγα).

¹ χλιμιντηρᾶ.

² δὲν πάει. ³ θὰ μὲ φονεύσῃς. ⁴ ἐγκόλπιον, δηλ. περίστατον.

⁵ μὲ τέσσερα κτυπήματα τὸ συνέθλιψε.

⁶ μετὰ προσοχῆς πηγαίνετε, δηλ. ἐπιχειρήσατε.

⁷ ἐστεγασμένον διὰ μολύβδου. ⁸ ἐγευμάτιζε. ⁹ φαλκόνι, γεράκι.

¹⁰ βρόχος, θηλειά. ¹¹ τὸν ἵππον του ἐγονάτισε. ¹² λάκτισμα.

¹³ ἀπὸ τὴν χεῖρα τὴν ἀρπάζει.

** Ήθε¹ ντοῦ κάμης τίστα, ἥθε τιόνε χαλάσης,
έστε καὶ τὴ βασίλισσα ἥθελε τὰ βορθίσω²
καὶ τὴν Κωνσταντινόπολι ὄυρούντα τὰ ἔμώσω³.*

Τὸ ἄσμα τοῦτο, καίτοι περιέχει στοιχεῖα συνθέσεως ὅμοιαζοντα πρὸς τὰ εἰς τὰ ἄσματα: τοῦ νίοῦ τοῦ *Ἀνδρονίκου, τοῦ Πορφύρη καὶ τῶν ἐννέα υἱῶν τοῦ *Ἀνδρονίκου, ἔξοντωθέντων ὑπὸ τοῦ Συγροπούλου⁴, ἀποτελεῖ σύνθεσιν αὐτοτελῆ. Παρατηρεῖται εἰς αὐτὸν ἐμφανὲς τὸ πνεῦμα ἀνταρσίας τοῦ ἥρωος κατὰ τοῦ βασιλέως, ὃς καὶ εἰς τὸ τραγούδι τοῦ Πορφύρη ἔκεινο ὅμως τὸ δποῖον ἔχει εἰς αὐτὸν ἰδιαιτέρων σημασίαν εἶναι ἡ καταγγελία πρὸς τὸν βασιλέα ὑπὸ τῶν ἀρχόντων (στ. 17-18), ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος μέλλει κάποτε νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον. Τὸ στοιχεῖον τοῦτο πιστεύομεν ὅτι προέρχεται ἐκ τῆς ἀρχετύπου μορφῆς τοῦ ἄσματος, διότι ἀποτελεῖ ὁργανικὸν μέρος αὐτοῦ, θὰ παρελήφθη δὲ ὑπὸ τοῦ πρώτου συνθέτου του ἐκ σχετικῶν λαϊκῶν διηγήσεων περὶ τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα, ὃς μέλλοντος βασιλέως. Ὁ θρῦλος οὗτος θὰ ὑπῆρχε τότε εὐφέως διαδεδομένος, ἀφοῦ ἐγνώριζε περὶ τούτου, ὃς ἐλέχθη ἀνωτέρῳ, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Λέων Στ΄, δστις, ἐφιστῶν τὴν προσοχὴν τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα ἐπὶ τούτου, δηλ. «τῷ παφὰ πολλοῖς εἶναι ἀδόμενον Κωνσταντῖνον βασιλεύσοντα Ρωμαίων», παρετήρησεν εἰς αὐτὸν ὅτι ὁ χρησμὸς δὲν ὑπονοεῖ αὐτόν, δηλ. τὸν Κωνσταντῖνον Δούκαν, ἀλλ' ἄλλον Κωνσταντῖνον, τὸν υἱόν του.

Ἐχομεν οὕτως εἰς τὸ ἔξεταζόμενον ἄσμα ἐν νέον κείμενον, τὸ δποῖον εὑρίσκεται περισσότερον πλησίον πρὸς τὰ ἴστορικὰ γεγονότα εἰς τὰ δποῖα ἀναφέρεται.

Ο Στύλων Κυριακίδης τῷ 1933 ἔξέφρασε τὴν γνώμην ὅτι αἱ εἰς τὸ σχόλιον τοῦ *Ἀρέθα, ἐπισκόπου Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας, ἀναφερόμεναι ὡδαὶ (ἄσματα), αἱ δποῖαι εἰχον ὃς ὑπόθεσιν «πάθη ἐνδόξων ἀνδρῶν» καὶ ἥδοντο ὑπὸ Παφλαγόνων ἀοιδῶν, θὰ ἀνεφέροντο εἰς τὰ κατορθώματα ὃς καὶ τὰ γεγονότα τὰ σχετικὰ πρὸς τὰς τραγικὰς τύχας τῶν ἥρωών τούτων, δηλ. τοῦ *Ἀνδρονίκου καὶ Κωνσταντίνου τῶν Δουκῶν⁵, οἱ δποῖοι, σημειωθήτω, ἥσαν σύγχρονοί του⁶.

Η πιθανωτάτη ὑπόθεσις αὕτη τοῦ Στύλπ. Κυριακίδου, ἡ δποία δὲν φαίνεται νὰ ἔτυχεν ἔκτοτε τῆς δεούσης προσοχῆς ὑπὸ τῶν ἀσχολουμένων περὶ τὰ ἀκριτικὰ

¹ ἐὰν ἥθελε. ² θὰ ἔρθειπτον εἰς βόθρον.

³ γουρούνια, χοίρους, νὰ πληρώσω.

⁴ Ἐπὶ παραδ. βλ. εἰς τὸν στίχ. 28 ἐν παραβολῇ πρὸς τὸ εἰς ἄσμα μὲ τὸ Συγρόπουλον ἐν Δελ. Ιστ. Ἐθν. Ἐταιρ. Α' (1883) σελ. 718 ἀρ. 2.

⁵ Βλ. ἐν τῷ περιοδ. Λαογραφία, τόμ. 10 (1929/30), σελ. 640-641.

⁶ Τὸ σχόλιον ἐγράφη ὑπὸ τοῦ *Ἀρέθα κατὰ τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ δεκάτου αἰῶνος.

τραγούδια, ἐνισχύεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι οἱ ἐν λόγῳ Δοῦκαι προήρχοντο ἐκ Παφλαγονίας, ἥτοι ἐκ τῆς περιφερείας εἰς ἣν ἔδρων οἱ ραψῳδοὶ οὗτοι, πρὸς δέ, καὶ ἐκ τῆς ἀνωτέρου παρατεθέσης πληροφορίας καθ' ἣν Βασιλείος τις ἐκ Μακεδονίας, ἐμφανισθεὶς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα καὶ τὴν ἐπακολουθήσασαν ἔξολόθρευσιν τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας του, ὃς δὲ Κωνσταντῖνος Δούκας, προσείλκυσε περὶ ἑαυτὸν πλῆθος δπαδῶν, κινήσας ἀνταρσίαν κατὰ τοῦ βασιλέως.

Ἡ μαρτυρία αὕτη εἶναι Ἰδιαιτέρως ἀποδεικτικὴ περὶ ὅτι πράγματι θὰ εἴχε διαμορφωθῆ ἐις τὸν λαὸν τῆς Ἰδιαιτέρας πατρίδος τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα, τὴν Παφλαγονίαν, ἐπικὸς κύκλος τραγουδιῶν καὶ μυθικῶν διηγήσεων περὶ αὐτοῦ. Τὴν ὕπαρξιν τούτων, ἔχει παρατηρηθῆ ἥδη ὅτι προϋποθέτουν τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τοῦ βίου Βασιλείου τοῦ νέου (Migne, P.G. 109, στ. 657): «ὅταν οὗτος (δὲ Κωνσταντῖνος Δούκας) εἰς πόλεμον ἐκπορεύηται, πῦρ ἐκ τῶν δπλων αὐτοῦ κατὰ στόμα ἡμῖν (δηλ. τῆς ἐχθροῖς) ἀπαντᾷ ὁσαύτως καὶ ἐκ τοῦ ἄσθματος τοῦ ἐποποιοῦτος, καὶ καῖον ἡμᾶς ἐδαφίζει»¹.

RÉSUMÉ

A propos des chansons acritiques d'Andronic et de Constantin Ducas. Une nouvelle variante de l'île de Naxos *

par Georgios Spyridakis

L'auteur traite dans cet article d'une chanson épique, qui a été enregistrée une seule fois dans l'île de Naxos en 1937 (voir le texte ci-dessus). Il suppose qu'elle appartient au cycle acritique et que les héros de cette chanson sont Andronic et Constantin, identifiés avec les célèbres généraux, du règne de Léon VI, Andronic Ducas et son fils Constantin, qui ont eu une destinée tragique entre les années 906-913.

Andronic tomba en disgrâce sous l'empereur Léon VI et fut forcé de s'enfuir avec sa famille à Bagdad, chez les Sarrasins, où il dut, obligé par ceux-ci, se convertir à l'islamisme.

Constantin, étant retourné à Constantinople, tenta de conquérir le trône après la mort de Léon VI et de son frère Alexandre (913) et fut tué en combattant.

¹ Πρβλ. καὶ Στίλπ. Κυριακίδον, ἔνθ' ἀν., σελ. 640.

* L'étude a été présentée au XIIIème Congrès International d'études byzantines, Oxford, 5 - 10 septembre 1966.

A ces héros et surtout à Constantin, qui échoua dans sa tentative et sur lequel circulaient dans le peuple certaines prophéties qui prédisaient qu'il deviendrait un jour empereur, se rapportent, selon certains auteurs deux chansons conservées par le peuple jusqu'aujourd'hui: 1) La chanson du fils d'Andronic et 2) la chanson de Porphyris.

La chanson de l'île de Naxos, que l'auteur examine dans la présente étude, se rapporte par son sujet à la chanson du fils d'Andronic, c. à..d.-Constantin Ducas, mais elle présente des différences si importantes avec les deux chansons précitées qu'elle doit être considérée selon lui comme une autre chanson, indépendante, provenant d'un archétype perdu.

Dans la chanson de Naxos, Constantin est présenté comme faisant partie du cortège du roi qui allait à la chasse. Le cortège rencontre un lion, que Constantin, sur ordre du Roi, poursuit et terrasse après s'être battu avec lui. Les gens du roi, jaloux, disent alors à ce dernier, que Constantin est destiné un jour monter sur le trône.

Le roi croit cette accusation et ordonne d'emprisonner Constantin dans une tour.

Le père de Constantin qui se trouve à Babylone remarque pendant son diner que le vin qu'il devait boire est devenu trouble et interprète ce signe comme un présage signifiant, que son fils doit être en prison. Il court à Constantinople pour le libérer et menace même le roi pour son acte.

En examinant cette chanson on remarque qu'elle contient un esprit de révolte contre le roi. C'est pourquoi les vers 17 - 18, où les courtisans accusent Constantin devant le roi de s'apprêter à monter un jour sur le trône prennent une signification spéciale.

L'auteur croit que cet élément provient d'un archétype de la chanson, parce qu'il en constitue une partie organique. En outre la chanson est conforme aux prophéties populaires de cette époque, qui prédisaient l'évènement au trône de Constantin Ducas.

Il fait remarquer, que le témoignage d'Aréthas, métropolite de Césarée en Cappadoce d' Asie Mineure (ca 925), sur les rhapsodes qui chantai ent en Paphlagonie les exploits des hommes célèbres de leur époque, de vait se rapporter sûrement aux chansons de ces deux Ducas, qui étaient originaires de cette région et qu'il est très naturel que leur fin tragique ait ému le peuple de Paphlagonie.